

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально–реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з
порушенням зору

Виконала студентка групи СОМ-2(3)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Соколова Тетяна Іванівна
Керівник: Бочелюк В.Й.
Рецензент: Черепехіна О.А.
Нормоконтроль: _____Максим СОЛОХА

Запоріжжя
2023

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 141 с., 5 табл., 7 рис., 67 джерел.

Об'єкт дослідження – емоційний інтелект особистості.

Предмет дослідження – формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору.

Мета дослідження полягає у вивченні проблеми формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору.

В роботі досліджуються особливості емоційного розвитку особистості. Представлений теоретичний аналіз проблеми становлення емоційного інтелекту та можливості його розвитку. Розкривається робота психолога з діагностування рівня емоційного інтелекту у дитини дошкільного віку з порушенням зору та надаються основні напрямки, форми і методи роботи психолога у сфері розвитку емоційного інтелекту дошкільників з порушенням зору.

Методи дослідження: *теоретичні*: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення спеціальної психолого-педагогічної літератури із проблеми формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору – з метою з'ясування стану дослідженості проблеми; *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, аналіз продуктів діяльності, опитування, тестування – з метою вивчення рівня розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору; експеримент – з метою емпіричного дослідження психологічних особливостей формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору та перевірки ефективності запропонованої програми; *математико-статистичні*: кореляційний аналіз – з метою кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК, ОСОБИСТІТЬ, ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ,
ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ПОРУШЕННЯ ЗОРУ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Поняття «емоційний інтелект» з'явилося в науковій термінології не так давно – в 1990 році, коли П. Селовей в співавторстві з Дж. Мейер випустили статтю «Емоційний інтелект». У даній статті вчені писали про те, що за останні кілька років уявлення і про інтелект, і про емоції значно змінилися. «Розум перестав сприйматися як якась ідеальна субстанція, а емоції – як ворог інтелекту, і обидва ці явища набули актуального значення в житті людини». П. Селовей і Дж. Мейер наділили емоційний інтелект здатністю відстежувати власні та чужі почуття і емоції, розрізняти їх і використовувати отриману інформацію для управління мисленням і діями. Пізніше Д. Гоулман запропонували своє розуміння емоційного інтелекту, а потім і Р. Бар-Он представив свою модель емоційного інтелекту. З тих пір інтерес до теми емоційного інтелекту не слабшає. Однак на сьогоднішній день існує проблема «множинності теорій емоційного інтелекту», яка полягає в розмиванні і відсутності конкретизації поняття емоційний інтелект.

Дослідження, присвячені вивченню емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку з порушенням зору, почали проводитися зовсім недавно – в 2000-х роках. І поки немає чіткого розуміння, що являє собою емоційний інтелект у дошкільнят, які компоненти він включає, яка його структура та особливості.

Крім того, варто відзначити, що в даний момент практично не існує методик, що визначають рівень розвитку емоційного інтелекту дітей з порушенням зору, що перешкоджає емпіричному дослідженню емоційного інтелекту, а також робить проведення діагностичної роботи в даній області майже неможливою. Незважаючи на те, що вивчення емоційної сфери, зокрема, емоційного інтелекту дошкільнят з порушенням зору видається важливим і актуальним на сьогоднішній день. Дошкільна дитинство є

періодом формування психічних функцій, особистісних утворень і якісних перетворень у розвитку психологічних процесів. У дошкільний період у дітей з порушенням зору йде активне формування емоційної сфери, розвиток самосвідомості, здатності до рефлексії та децентрації (вміння стати на позицію партнера, враховувати його потреби і почуття). Емоції можна розглядати як «механізм, який приводить в рух всі процеси, активізуючи поведінку, змінюючи спрямованість і вибірковість процесів, впливаючи на становлення і розширення життєвого світу дитини з порушенням зору».

У зв'язку з цим виникає протиріччя між: важливістю проблеми емоційного інтелекту і недостатньою її теоретичною розробкою як найважливішого соціально-психологічного механізму соціалізації дитини з порушенням зору із урахуванням особливостей дошкільного віку з метою формування психологічно зрілої особистості в майбутньому.

Об'єкт дослідження – емоційний інтелект особистості.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні особливості формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору.

Мета дослідження полягає у вивченні проблеми формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору.

2. Провести діагностику рівня розвитку емоційного інтелекту дошкільників з порушенням зору.

3. На підставі отриманих даних розробити програму щодо формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору.

Методи дослідження: *теоретичні*: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення спеціальної психолого-педагогічної літератури із проблеми формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору – з метою з'ясування стану дослідженості проблеми; *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, аналіз продуктів діяльності, опитування,

тестування – з метою вивчення рівня розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору; експеримент – з метою емпіричного дослідження психологічних особливостей формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору та перевірки ефективності запропонованої програми; *математико-статистичні*: кореляційний аналіз – з метою кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Теоретико-методологічною основою нашого дослідження є: положення про механізми виникнення психічних новоутворень у пізнавальній і мотиваційній сферах особистості (Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, С. Максименко, О. Подд'яков та ін.); концепція співвідношення первинних і вторинних ознак в структурі порушеного розвитку при зоровій депривації (О. Литвак, І. Моргуліс, Є. Синьова та ін.); положення про сутність корекційної спрямованості освіти дітей із порушеннями психофізичного розвитку, корекцію та компенсацію відхилень у ході спеціального навчання та виховання (В. Бондар, І. Дмитрієва, І. Єременко, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, С. Федоренко, Л. Фомічова, А. Шевцов, М. Шеремет та ін.).

Експериментальна база: Комунальний заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Орієнтир» Запорізької обласної ради.

Практичне значення дослідження полягає у розробці психокорекційної проблеми формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з порушенням зору. Отриманні результати експериментального дослідження можуть бути застосовані у практичній діяльності психологів, які займаються проблемами розвитку дітей дошкільного віку з порушенням зору, а також фахівцями інших напрямків, яких цікавить дана проблематика.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел загальною кількістю 67. Загальний обсяг 141 сторінок, основного тексту – 89.

ВИСНОВКИ

У роботі представлено результати теоретичного та експериментального дослідження проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку з порушенням зору. Виконання мети і завдань дослідження дало змогу зробити наступні висновки:

Теоретичний аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень емоційної сфери дітей дошкільного віку з порушенням зору дозволяє стверджувати, що емоційний інтелект починає розвиватися з дошкільного дитинства. Тому в своєму дослідженні ми послуговувалися узагальненим визначенням поняття «емоційний інтелект» спроектованим на особистість дошкільника. Отже, емоційний інтелект дитини п'ятирічного віку розглядаємо як здатність усвідомлювати, розуміти свої почуття та емоції, вміння проявляти їх за допомогою вербальних та невербальних засобів, вміння стримувати й керувати ними, а також виявляти елементарні навички емпатії в межах вікових можливостей дітей.

Узагальнивши основні теоретичні положення, виокремлюємо особливості емоційного розвитку дітей 5-го року життя: загальний бурхливий розвиток емоційної сфери в дошкільному дитинстві; опосередкованість емоцій дитини у ставленні до тих чи інших явищ; залежності появи узагальнень, усвідомлення, керованості емоцій від їх опосередкованості; активність у різних видах діяльності, що зумовлює інтенсивний розвиток вищих почуттів.

Дослідники емоційного інтелекту стверджують, що його розвиток ґрунтується на ідентифікації емоцій; управлінні емоційними станами; здатності входити в емоційні стани (інтерес, радість); розумінні емоції інших людей; здатності взаємодіяти з іншими людьми і підтримувати їх. Тому, поділяючи думку науковців, акцентуємо увагу на необхідність гармонійного

виховання різних почуттів і емоцій, а також формуванні в дитини навичок керування своїми почуттями і емоціями (гнів, занепокоєння, страх, провина, сором, співчуття, жалість, емпатія, гордість, шляхетність, любов та інші); навчанні дитини розуміти свої емоційні стани і причини, що їх породжують.

Отже, в роботі з дітьми з порушенням зору найбільше уваги потрібно приділяти реалізації таких освітніх завдань: навчити дітей спілкуванню, розвивати емоційну сферу, формувати адекватну самооцінку для того щоб, допомогти дітям пізнавати себе і світ. Передумовами розвитку емоційного інтелекту у дошкільному віці є саморегуляція та самооцінка, ступінь розвитку самосвідомості дитини, впевненість у своїй емоційній компетентності, емоційно благополучні відносини між батьками (соціальні) та переважаючий правопівкульний тип мислення, спадкові задатки емоційної сприйнятливості тощо (біологічні).

За результатами емпіричного дослідження у контрольній групі дошкільників до високого рівня було віднесено 10% дітей, оскільки вони вміло, емоційно відповідали, виявляли та зображували емоції; співпереживали іншим. До середнього рівня розвитку емоційного інтелекту 58%. Діти цього рівня не замкнуті, але не можуть виявити усі емоційні прояви, що підтвердили не лише результати діагностики, а і спостереження в повсякденному житті. Низький рівень отримали 32% опитаних дітей. Вони чітко не виявляють емоцій; не розрізняють схожі емоційні стани. Таки особистісні поведінкові прояви як прагнення до домашнього захисту, егоцентризму, тривожності, демонстративності, агресивності, часто є причинами нерозуміння власних емоцій та емоцій інших, а також невміння керувати ними. Дітям з високим рівнем розвитку емоційного інтелекту властиві відкритість, обережність, прагнення до лідерства, у дітей з низьким його рівнем переважають тривожність, імпульсивність та агресивність; для дітей середнім рівнем характерні імпульсивність, прагнення до самотності, інтровертованість, у порівнянні з групою дітей з високим рівнем,

Визначені за результатами емпіричного дослідження психолого-педагогічні умови формування емоційного інтелекту старших дошкільників з порушенням зору (унормування самооцінки; набуття навичок саморегуляції та самоконтролю) лягли в основу корекційно-розвивальної програми, яка довела свою ефективність. Отримані результати засвідчують, що у досліджуваних експериментальної групи із середнім рівнем емоційного інтелекту суттєво підвищився рівень останнього за рахунок зниження агресивності, тривожності, імпульсивності, скритості та підвищення відкритості, впевненості. У досліджуваних з низьким рівнем емоційного інтелекту суттєво зросли показники відкритості, екстернальності, впевненості, проте залишились у діапазоні низьких значень.